

УДК 811.161.2'367

Б 14

Мирослава БАГАН

ОДНОСКЛАДНІ БУТТЄВІ ЗАПЕРЕЧНІ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МОВЛЕННІ ТА ФОЛЬКЛОРНІЙ ТРАДИЦІЇ

У статті простежено специфіку функціонального навантаження односкладних буттєвих заперечних речень у сучасному українському мовленні та у фольклорній традиції. На основі аналізу семантики односкладних буттєвих заперечних речень у різножанрових фольклорних творах (ліро-епічній поезії, ліричних піснях, легендах, народних оповіданнях, пареміях) визначено їхні провідні стилістичні функції в мові українського фольклору. Обґрунтовано здатність таких речень слугувати засобом увиразнення кількісних та оцінних значень. Проаналізовано особливості використання односкладних буттєвих заперечних конструкцій у побудові українських фразеологічних одиниць. Установлено продуктивність цих конструкцій у вираженні значень відсутності, неможливості, крайнього вияву ознаки та обмеженіше використання їх для передавання психічного і фізичного стану людини.

Ключові слова: *односкладне буттєве заперечне речення, посесивне двоскладне речення, заперечне предикативне слово немає, заперечні сполучники, семантика відсутності, експресивність, категоричність, оцінне значення.*

Постановка проблеми. Односкладні буттєві заперечні речення завдяки особливій структурі виражають узагальнене заперечне буттєве значення, яке зумовлює специфіку їх уживання. В одних контекстах вони стилістично вмотивовані, а в інших – недоречні. Розв'язати

проблему доцільності використання таких односкладних речень у сучасному українському мовленні можливо на підставі аналізу традицій їх уживання в різних жанрах українського фольклору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Односкладні речення, позицію головного члена в яких заповнюють екзистенційні дієслова (*бути, статися, трапитися, зостатися* та ін.) в поєднанні з заперечним оператором *не* (*не було, не буде*) та предикативне слово *немає* (*нема*), що інкорпоровало в себе негатор (пор.: *Дива не сталося. У кімнаті не було меблів. У лісі немає звірів. У студентів не буде іспиту з математики*), у теоретичному мовознавстві мають різні термінологічні найменування. Традиційно їх називають односкладними безособовими реченнями, оскільки в них немає вказівки на граматичну особу [12, 57; 21, 97, 94; 6, 26; 19, 270; 2, 89; 9, 535]. Кваліфікують такі речення і як генітивні заперечні на тій підставі, що вони містять заперечення при лексично вираженому чи не вираженому предикаті та субстанційний компонент у формі родового відмінка [19, 270; 15, 103; 18, 3]. Відомі ці речення і як буттєві, специфічна структура яких (уживання екзистенційних дієслів, наявність форми родового відмінка, що вказує на суб'єкта предикативної ознаки) зумовлює буттєву семантику [1, 229; 20, 464; 4, 60, 62; 22, 59].

Буттєві речення, за визначенням Н.Д. Арутюнової, “повідомляють про те, що у світі або певному його фрагменті наявні (чи не наявні) об'єкти певного класу” [1, 229]. Справді, буттєві заперечні речення повідомляють про відсутність кого- або чого-небудь у певному місці. Фактично йдеться не про буття, а про небуття. Як зазначають В.Б. Борщев і Б.Х. Парті, “заперечення буття ... РЕЧЕЙ у МІСЦІ не суперечить їхньому існуванню поза МІСЦЕМ ситуацій, описуваних у ... реченнях” [4, 69], тобто заперечення не нівелює загалом буттєвий характер конструкції, а лише зміщує буття суб'єкта чи об'єкта відносно певного місця. В українському мовознавстві термін “буттєві речення” традиційно використовують для позначення окремого різновиду односкладних номінативних речень, головний член яких виражений формою називного відмінка [12, 69 – 70; 8, 141 – 142; 9, 538; 10, 22 – 23; 11, 126; 19, 243 – 245]. Проте буттєву семантику можуть

передавати й двоскладні речення, суб'єкт яких виражений типовою формою називного відмінка [13, 3]. Тому у своєму дослідженні ми послуговуємося терміном “односкладні буттєві заперечні речення”, оскільки він точно відображає структуру речень, обраних як об'єкт вивчення, та дає змогу відмежувати їх від інших типів буттєвих речень.

Дослідники відзначають, що буттєві речення, зокрема й заперечні, досить поширені в російській мові [1, 229]. Н.Д. Арутюнова вважає їх “найулюбленішою формою повідомлень” для росіян [1, 229]. В українському мовознавстві проаналізовано будову деяких типів буттєвих заперечних речень, названих генітивними заперечними реченнями [17, 11 – 12], визначено їхні структурні модифікації [19, 270 – 285], встановлено набір дієслівних лексем, здатних породжувати такі речення [2, 90 – 92]. Дискусійним є питання, наскільки типові такі синтаксичні конструкції для українського мовомислення. Їх широко використовують у різних функціональних стилях сучасної української літературної мови, насамперед у художньому, публіцистичному та розмовному, пор.: *Вартового на посту немає!* (Ю. Андрухович); *почали голоситися покупці, Матвій зі Стратоном вибирали, але вибору не було* (У. Самчук); *У Порошенка немає оптимізму після зустрічі з Путіним* (Українська правда, 17.10.2014); *Росія хоче “гарантій”, що України в НАТО не буде* (День, 19.11.2014). Об'єктивну відповідь на питання про органічність, характерність односкладних буттєвих заперечних речень для української мови може дати вивчення широкого репрезентативного мовного матеріалу, у процесі якого буде використано метод кількісних підрахунків таких речень у різних стилях. Проте певні висновки можна зробити й на основі дослідження особливостей уживання односкладних буттєвих заперечних речень у різножанрових фольклорних текстах, оскільки народні твори, шліфовані віками, зафіксували традиції їх використання для вираження певного змісту.

Мета статті – обґрунтувати характерність для сучасної української мови уживання односкладних буттєвих заперечних речень, зважаючи на особливості використання їх у текстах українського фольклору.

Російська дослідниця Н.Д. Арутюнова свого часу класифікувала всі буттєві речення залежно від сфери локалізації буття на декілька семантичних різновидів: 1) речення, що повідомляють про буття/небуття об'єкта/суб'єкта в зовнішньому мікросвіті людини, 2) речення, що визначають буття певних сутностей у психічному та фізичному мікросвіті людини, 3) речення, що описують буття кого- або чого-небудь у певному фрагменті світу та 4) речення, у яких ідеться про буття у світі взагалі [1, 231 – 235]. Для носіїв російської мови типово використовувати буттєві речення і для опису зовнішнього світу, і для характеристики внутрішнього мікросвіту людини (пор.: *У меня нет сомнений; У меня нет настроения*), тоді як в інших європейських мовах, зокрема романських і германських, використовують два різних типи конструкцій: специфічну буттєву для опису зовнішньої ситуації (з компонентами: англ. *there is/are*, франц. *il y a*, ісп. *hay*, нім. *es gibt*) та посесивну конструкцію з відповідним дієсловом володіння (англ. *to have*, франц. *avoir*, ісп. *tener*, нім. *haben*) для характеристики внутрішнього світу людини [1, 234; 14, 117].

В українській мові зовнішні ситуації, пов'язані з відсутністю чого-небудь, також описують за допомогою односкладних буттєвих заперечних речень, пор.: *Вчені довели, що на Марсі немає води* (<http://pinu.com.ua/node/3188>); *У більшості країн Європи немає організованого проукраїнського лобі* (Тиждень, 14.06.2014). Для характеристики внутрішнього світу людини українці використовують як односкладні буттєві заперечні речення (*У мене немає досвіду; У мене немає сили на спорт; У мене немає часу на розмови*), так і відповідні двоскладні конструкції з дієсловом *мати*, пор.: (*Я не маю досвіду; Я не маю сили на спорт; Я не маю часу на розмови*). Мимоволі постає питання, яка з цих конструкцій – буттєва односкладна чи посесивна двоскладна – природніше відбиває психічний та фізичний стан людини. Безперечно, що кожна з них накладає певний відтінок на повідомлювану інформацію: буттєве односкладне речення інтерпретує стан як об'єктивний, не залежний від волі суб'єкта, тоді як посесивна двоскладна конструкція більшою мірою узалежнює його від бажання та намірів суб'єкта. Отже, вибір

тієї чи тієї конструкції зумовлює характер світовідчуження мовця, його активна чи пасивна життєва позиція та специфіка кожного окремого стану. Викликає сумнів і те, чи варто вживати для опису психоемоційного стану людини односкладні буттєві заперечні речення з лівобічним суб'єктивним компонентом у формі у + Род. в. та правобічним компонентом у Род. в, вираженим назвами опредметнених дій, станів, емоцій, пор.: *В мене ... немає заперечень, ні!* (<http://nashe.com.ua/song/15078>); *У нас немає побоювань, ні страху* (<http://rss.vipadvert.net/news-655274.html>); *У мера Полтави поки що немає бажання переобратися вдруге* (<http://www.poltava.pl.ua/news/21615/>); *У мене немає взагалі ніякого бажання працювати за малі гроші* (Р. Квант). Мовці здебільшого вдаються до односкладних буттєвих заперечних конструкцій, щоб уникнути зайвої категоричності, інтерпретувати своє бажання як об'єктивне, відсторонене явище. Проте такі конструкції дещо штучні й громіздкі. Емоційний стан природніше передавати двоскладними реченнями, що прямо виражають відчуття чи ставлення суб'єкта, пор.: *Я не заперечую; Я не боюся; Мер Полтави поки що не бажає переобратися вдруге; Я взагалі не бажаю працювати за малі гроші.*

Уважаємо, що в пошуку відповіді на питання про доречність/недоречність уживання тих чи тих буттєвих заперечних речень варто спиратися на історично сформований досвід уживання їх у мові українського фольклору.

Односкладні буттєві заперечні речення нерівномірно представлені в різних жанрах українського фольклору. Найбільше їх в ліро-епічних пісенних творах, легендах, переказах, ліричних піснях та пареміях. Безперечно, це зумовлено ідейною та емоційною специфікою названих жанрів, її сумісністю з типовою для буттєвих заперечних речень семантикою буттєвості.

У ліро-епічних творах – думах, історичних піснях та баладах – односкладні буттєві заперечні речення вживають в описах переважно сумних, непривабливих ситуацій, пов'язаних із відсутністю бажаного. Позицію непрямого суб'єкта у формі родового відмінка заповнюють або назви відсутніх осіб (пор.: *Мабуть, моїх братів на світі немає!..*

(УНДтаП, 24), або іменники – назви абстрактних понять (пор.: *Зажурились запорожці, що немає їм волі Ні на Дніпрі, Ні на Росі, Ні в чистому полі* (УНДтаП, 72). Нерідко основне предикатне заперечення увиразнене додатковими заперечними компонентами, що підсилюють семантику відсутності. Заперечна буттєва конструкція робить визначення героя категоричнішим, забарвлює його емоційним відтінком приреченості й безвиході. Такі речення цілком органічно звучать в епічних творах, оскільки надають описуваним подіям відтінку монументальності, непідвладності життя волі героїв.

Поширені в ліро-епічних творах, зокрема баладах, односкладні буттєві заперечні речення, у яких позицію непрямого суб'єкта заповнюють абстрактні іменники зі значенням певних меж чи обмежувальних дій (*немає ліку, немає краю, немає вину, немає зупину*), пор.: *Гуля собі – нема йому на світі зупину* (УБ, 28); – *Ой нема краю в тихому Дунаю, Ой нема вину вдовиному сину, Що звів з розуму дівку-сиротину* (УБ, 25). Хоча такі речення породжені заперечним предикативним словом *немає* (*нема*), проте вони відображають не буттєву ситуацію, а оцінку певної ознаки – увиразнюють її всеохопність, безмежність, неконтрольованість. Односкладні буттєві заперечні речення з оцінним значенням безмежності певної ознаки характерні також для українських народних переказів та оповідань, пор.: *Моїм мукам не було кінця* (НО, 220).

Основне семантичне навантаження односкладних буттєвих заперечних конструкцій у прозових фольклорних жанрах, зокрема легендах, казках, народних оповіданнях, – вираження семантики відсутності кого- або чого-небудь. Упадає в око бажання підсилити значення відсутності, що виявляється в повторенні предикативного заперечного компонента (пор.: *Батьки ждали, ждали дівки з поля, а їй нема та й нема* (НО, 78), у використанні повторюваного єднального заперечного сполучника *ні... ні...* (*Нема ще ні вікон, ні дверей...* (НО, 97) чи підсилювальних заперечних займенників *жоден, ніякий* (пор.: *в них [селах] не було жодної живої душі* (НО, 266); *Сил у мене вже не було ніяких* (НО, 219).

Підсилене значення відсутності односкладні буттєві заперечні конструкції передають, уживаючись як фразеологічні одиниці української мови, пор.: *крихти (ріски, росинки, дрібки) в роті не було* [ФСУМ, 63]; *щоб [і] духу не було* [ФСУМ, 63]; *[і] сліду не лишилося (не залишилося, не зосталося)* [ФСУМ, 433]; *не лишилося (не залишилося) каменя на камені* [ФСУМ, 433]; *нема (немає) і чутки* [ФСУМ, 542].

Цікаво, що у фразеології односкладна буттєва заперечна конструкція слугує вираженню не лише відсутності, а й різних інтенсивно виявлених ознак, пор.: *і горя (нужди), нема (немає)* – “хто-небудь нічим не турбується, байдужий до всього” [ФСУМ, 541]; *[і] міри нема (немає)* – “що не-будь має великий ступінь вияву” [ФСУМ, 541]; *[і (ні, ані)] копійки [мідної, щербатої] ([зламаного] гроша, шеляга) нема (немає, не було)* за душею (рідко при душі) – “хто-небудь зовсім не має грошей, дуже бідний” [ФСУМ, 541]; *[і] ціни нема (немає, не було)* – “хто-небудь (або що-небудь дуже цінний (цінне) своїми якостями, особливостями” [ФСУМ, 541]; *нема (немає, не було) провітку (провітлої години)* – “хто-небудь дуже зайнятий” [ФСУМ, 544]; *нема (немає, не було) зносу* – “дуже міцне” [ФСУМ, 543]; *нема (немає, не було) відбою* – “надто багато, більше ніж треба тих, хто чимсь цікавиться” [ФСУМ, 543]; *[нема (не було і т.ін.)] ані (ні) кровинки (кровини)* – “дуже блідий” [ФСУМ, 542]. Очевидно, що відтінок об’єктивності, непідвладності ситуації, характерний для односкладних буттєвих заперечних конструкцій, сприяє більш категоричному, експресивному вираженню ознак.

В українських ліричних поезіях буттєві заперечні речення здебільшого вказують на відсутність милого, пор.: *По саду ходила, рученьки ломила, Ох нема і не буде, кого я любила* (Бодян., 99); *В кінці греблі стоять верби. Що я насадила, Нема того миленького, що сперва любила. Нема ж мого миленького, що карії очі, ні з ким мені розмовляти темненької ночі. Нема ж мого миленького, нема мого сонця, ні з ким мені розмовляти, сидя у віконця. Нема ж мого миленького, нема його тут, Вже поросла по слідочкам шавлія да рута!* (Бодян., 121). У деяких ліричних піснях замість односкладного

буттєвого речення використано двоскладне, пор.: *І [ти] вчора не був, і сьогодні не був*: – *Десь ти мене, мій миленький, да навіки забудь* (Бодян., 250). Якщо односкладне буттєве заперечне речення інтерпретує відсутність героя як об'єктивну непідвладну волі героїв ситуацію, то двоскладне – конкретизує її, маркує суб'єкта як активного учасника ситуації, пор.: *Не було миленького і Миленький не був*. Не вдалося знайти в ліричних піснях прикладів уживання односкладних буттєвих заперечних речень, які б виражали внутрішній стан ліричного героя, на зразок **У мене немає жалю; *У мене немає сил; *У мене немає любові* тощо.

Доволі поширені односкладні буттєві заперечні конструкції й у паремійному фонді української мови. Одні з них констатують неможливість певних ознак у певних суб'єктів, відображаючи в такий спосіб неможливість чого-небудь узагалі, пор.: *Не буде з баби дівки* (Номис, 268); *Не було в зайця хвоста, и не буде* (Номис, 262); *Не буде з тої муки хліба* (Номис, 268); *Нима на молоці, то ни буде й на сироватци* (Арк., 68); *Бис сварк'е нема господарк'е* (Арк., 47). Буттєві заперечні конструкції надають пареміям об'єктивного, безапеляційного звучання, роблять їх переконливішими.

Українські прислів'я, оформлені за допомогою односкладних буттєвих заперечних речень, нерідко мають компонент, що визначає об'єкт порівняння, пор.: *Нема в світі над Бога* (Номис, 39); *Нема в світі, як родина* (Номис, 414); *Нема то ремесло, як леміш та чересло* (Номис, 451); *Нема над рибу лину, м'ясо свинину, ягоду сливину, а дівчину Марину* (Номис, 342); *Нема вірнішого приятеля, як добра жінка* (НСЯЗ, 51); *Нема у світі цвіту цвітнішого над маківочки, нема ж і роду ріднішого над матіночки* (НСЯЗ, 48). Такі прислів'я передають не типове для буттєвого речення оцінне, преференційне значення, що виокремлює ціннісні пріоритети народу, а сама буттєва заперечна конструкція допомагає виразити їх переконливіше: немовби відкидаючи інші варіанти, вона акцентує на зваженості, “перевіреності” зроблених узагальнень.

У паремійному фонді української мови широко використано ще один структурний різновид односкладних буттєвих заперечних

речень, до складу яких уходить повторюваний сполучник *ні... ні*. У сучасному мовознавстві немає єдиної думки і щодо статусу цього сполучника, і щодо типу конструкції. Зокрема, Л.А. Булаховський свого часу зараховував його до заперечних [5, 507], сьогодні він серед єднальних [3, 100; 16, 87] або єднальних заперечних [7, 57], оскільки спеціалізується на поєднанні предикативних частин або однорідних членів речення в заперечних конструкціях.

Заперечні конструкції, утворені сполучником *ні... ні*, услід за іншими українськими мовознавцями, вважаємо *ні*-генітивним варіантом *нема*-генітивних модифікацій речень буття [19, 277] з огляду на те, що вони формально вказують на відсутність кого- або чого-небудь і асоціюються із буттєвим заперечним предикатом *немає (нема)*. Проте в пареміях буттєве значення цих конструкцій унаслідок специфічного лексичного наповнення та образного вживання дещо трансформується. Зокрема, заперечення декількох семантично близьких понять сприяє вираженню крайнього вияву або повної відсутності якоїсь ознаки, пор.: *Ні дяки, ні ласки* (Номис, 227); *Ні слави, ні пам'яті* (Номис, 345); *Ні цури, ні пилінки* (Номис, 122); *Ні юшки, ні петрушки* (Номис, 345); *Ні слуху, ні духу* (Номис, 122). Заперечення декількох протилежних понять інтенсифікує значення безвихідності ситуації, неможливості щось змінити, пор.: *Ні гріха, ні спасіння* (Номис, 345); *Ні ножа, ні образа*. Отже, *ні*-генітивний варіант *нема*-генітивного різновиду буттєвих речень в українському лінгвальному просторі слугує досить узвичаєним засобом реалізації експресивних заперечних значень відсутності ознаки чи неможливості виконання певної дії. Із цими значеннями його активно вживають і в сучасному українському мовленні, пор.: *Пільги для ІТ: ні користі, ні шкоди* (Українська правда, 27.02.2013); *Ні грошей, ні людей. Чи не опиняться позачергові парламентські вибори під питанням?* (Україна молода, 30.09.2014).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, у сучасному українському мовленні односкладні буттєві заперечні речення спеціалізуються насамперед на вираженні буттєвого значення відсутності кого- або чого-небудь у певному

просторі, проте помітна й тенденція до ширшого використання їх для опису, характеристики внутрішнього мікросвіту людини, її світовідчуття та емоційного вияву.

В українській фольклорній традиції односкладні буттєві заперечні речення постають виразним стилістичним засобом, уживання якого пов'язане з наданням оповіді категоричного або монументального забарвлення, оцінюванням тих чи тих ситуацій, увиразненням інтенсивності вияву ознаки. Вони менш типові для вираження психічного стану мовця та його ставлення до кого-, чого-небудь. Із цими функціями переважають двоскладні посесивні речення.

Дослідження функціональної ролі односкладних буттєвих заперечних речень в українському фольклорі відкриває перспективи для зіставного аналізу функцій інших типів синтаксичних конструкцій у сучасному українському мовленні та мові фольклору.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Бытийные предложения в русском языке / Н.Д. Арутюнова // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – 1976. – № 3. – Т. 35. – С. 229 – 238.
2. Баган М.П. Семантико-синтаксичні параметри безособового вживання особових дієслів у сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Мирослава Петрівна Баган. – К., 1999. – 220 с.
3. Бондаренко В.Н. Отрицание как логико-грамматическая категория / В.Н. Бондаренко. – М. : Наука, 1983. – 212 с.
4. Борщев В.Б. О семантике бытийных предложений / В.Б. Борщев, Б.Х. Парти // Семиотика и информатика. – 2002. – Вып. 37. – С. 59 – 77.
5. Булаховський Л.А. Сполучники і сполучні групи (речення) / Л.А. Булаховський // Вибрані праці : у 5 т. – К. : Наук. думка, 1977. – Т. II. Українська мова. – С. 498 – 543.
6. Галкіна-Федорук Є.М. Заперечні речення в російській і українській мовах / Є.М. Галкіна-Федорук // Українська мова і література в школі. – 1951. – № 5. – С. 21 – 31.
7. Городенська К. Граматичний словник української мови : сполучники / Катерина Городенська. – К.; Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – 340 с.
8. Дудик П.С. Із синтаксису простого речення : навч. посібник [Текст] / П.С. Дудик. – Вінниця, 1999. – 298 с.
9. Загнітко А.П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / А.П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – 991 с.
10. Кадомцева Л.О. Українська мова. Синтаксис простого речення / Л.О. Кадомцева. – К. : Вища школа, 1985. – 127 с.

11. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови / М.У. Каранська. – К. : Либідь, 1995. – 312 с.
12. Курс сучасної української літературної мови : Синтаксис / [за ред. Л.А. Булаховського]. – К. : Рад. школа, 1951. – Т. 2. – 408 с.
13. Лонська Л.І. Структурно-семантичні особливості буттєвих речень в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 “Українська мова” / Л.І. Лонська. – К., 2001. – 19 с.
14. Нечаева Е.Ф. Сопоставительный анализ отражения “я-концепта” в дихотомии “обладание – бытие” (на материале французского, английского и русского языков) / Е.Ф. Нечаева // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки. Филология. – 2007. – № 2. – С. 113 – 121.
15. Падучева Е.В. Родительный субъекта в отрицательном предложении : синтаксис или семантика? / Е.В. Падучева // Вопросы языкознания. – 1997. – № 2. – С. 101 – 116.
16. Паславська А.Й. Заперечення як мовна універсалія : принципи, параметри, функціонування / А.Й. Паславська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 289 с.
17. Рабанюк Л.С. Генітивні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 “Українська мова” / Л.С. Рабанюк. – Івано-Франківськ, 1998. – 16 с.
18. Рябова Т.В. Структурно-семантические особенности отрицательных предложений с родительным субъекта : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 “Русский язык” / Т.В. Рябова. – Л., 1987. – 16 с.
19. Слинько І.І. Синтаксис сучасної української мови : проблемні питання / І.І. Слинько, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.
20. Современный русский язык / [под. ред. В.А. Белошапковой]. – М. : Высшая школа, 1981. – 800 с.
21. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – К., 1972. – 516 с.
22. Babby L. Existential Sentences and Negation in Russian / L. Babby. – Michigan : Karoma Publishers, 1980. – 280 p.

Список скорочень джерел ілюстративного матеріалу

- Арк. – Аркушин Г. Сказав, як два зв'язав. Народні вислови та загадки із Західного Полісся і західної частини Волині / Григорій Аркушин. – Люблін ; Луцьк, 2003. – 180 с.
- Бодян. – Українські народні пісні в записах Осипа та Федора Бодянських / [упоряд. А.Ю. Ясенчук]. – К. : Наук. думка, 1978. – 326 с.
- НО – Народні оповідання / [упоряд. С.В. Мишанич]. – К. : Техніка, 2008. – 447 с.
- Номис – Українські приказки, прислів'я і таке інше / [упоряд. М. Номис]. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.

УНДтаП – Українські народні думи та історичні пісні / [упоряд. О.М. Таланчук]. – К. : Веселка, 1990. – 239 с.

НСЯЗ – Народ скаже – як зав'яже. Українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки / [упоряд. Н.С. Шумада]. – К. : Веселка, 1985. – 173 с.

ФСУМ – Фразеологічний словник української мови / [уклад. В.М. Білоноженко]. – К. : Наук. думка, 1999. – Кн. 1. – 528 с. ; Кн. 2. – С. 529 – 980.

Баган Мирослава. Односоставные бытийные отрицательные предложения в современной украинской речи и фольклорной традиции. Стаття посвящена сравнительному анализу функциональной нагрузки односоставных бытийных отрицательных предложений в современной украинской речи и в фольклорной традиции. На основе анализа семантики односоставных бытийных отрицательных предложений в различных жанрах фольклорных произведений (лирико-эпической поэзии, лирических песнях, легендах, народных рассказах и поговорках) определены их основные стилистические функции в языке украинского фольклора. Обоснована способность таких предложений служить средством выражения количественных и оценочных значений. Проанализированы особенности использования односоставных бытийных отрицательных конструкций в построении украинских фразеологических единиц. Установлена продуктивность этих конструкций в выражении значений отсутствия, невозможности, крайнего проявления признака и более ограниченное использование их при передаче психического и физического состояния человека.

Ключевые слова: односоставное бытийное отрицательное предложение, посессивное двусоставное предложение, отрицательное предикативное слово *немає*, отрицательные союзы, семантика отсутствия, экспрессивность, категоричность, оценочное значение.

Bahan Myroslava. One-member negative existential sentences in modern Ukrainian speech and folk traditions. The article is devoted to the comparative analysis of functions of existential negative sentences in modern Ukrainian speech and in the folk tradition. Based on the analysis of the semantics of one-member existential negative sentences in different genres of folklore works (lyric-epic poetry, lyric songs, legends, folk tales

and paremias) identified their main stylistic features in language of Ukrainian folklore. The ability of such sentences contributes to expressiveness and meaning of quantitative assessment is showed. Peculiarities of using of one-member existential negative constructions in coining Ukrainian idioms are analyzed. Efficiency of these structures in expression of meanings of absence, inability, extreme manifestation of signs has been found out. It has been proved that their use in transmission of mental and physical conditions of the person is more limited.

Keywords: one-member negative existential sentences, possessive two-member sentences, negative predictive word *немає*, negative conjunctions, semantics of lack, expressiveness, categoricalness, estimated meaning.